

BİBLİYOGRAFYA

GERHARD KLEINER, *Diadochen-Gräber [Diyadokh'lar mezarları]*. *Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft der Joh. Wolfg. Goethe-Universität, Frankfurt-am-Main*. Wiesbaden 1963. 26 sayfa, metinde 2 resim, ayrıca 14 levha.

Büyük İskender'in, onun halefleri olan Diyadokh'lar ve Epigon'ların mezarları hakkında sarih hiçbir bilgimiz yoktur. Vakti Ptolemaios'ların İskenderiye'de, İskender mezarı civarında gömülmüş olduklarını biliyor, bunların mezarları hakkında antik kaynaklar sayesinde bir fikir edinebiliyorsak da ne Büyük İskender'in, ne de Ptolemaios'ların mezarlarına dair en ufak bir arkeolojik ipucuna dahi sahip değiliz. İskender'in silâh arkadaşlarından Lysimakhos ve Seleukos için de durum daha iyi değildir. Bunlardan birincisi Gelibolu yarımadasında Lysimakhos-*heia*'da, ikincisi ise Orontes (Asi) kenarında Seleukeia'da (sonraları Antiokheia=Antakya) mâbed şeklinde mavsoleum'larda gömülü idiler; fakat bu anıtlar hakkında da hiç bir şey bilmiyoruz. Yalnız sonradan kiral ünvanını alan bu Makedonyalı generallerin kendilerini Makedonya âdetlerine uygun bir şekilde gömdürmüş oldukları hatıra gelebilir. Makedonya mezarları ise içine bir dromos (koridor) ile ulaşılan taş bir mezar odası ve onun üzerinde vücuda getirilmiş bir yığma tepeden (tümülüs) ibaret bulunmakta, mezar odasının içinde bir taş kline, yani ölü yatağı şeklinde bir lâhit yer almaktadır. Binaenaleyh "Diyadokh" kelimesi ile Makedon aslından bir general yahut bir hükümdar, "Diyadokh mezarı" ile tümülüs altı taş mezar odası ve onun içinde duran bir taş kline hatıra gelmelidir.

Halen Frankfurt Üniversitesinde Arkeoloji Profesörü olan, fakat İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsünün ikinci müdürü olarak uzunca bir süre İstanbul'da kalmış, bu arada Anadolu'da birçok inceleme gezileri yapmış ve bizleri de Perge ve Side'de ziyaret etmiş olan G.Kleiner Makedonyalı böyle bir general yahut hükümdara ait bir mezar anıtının Anadolu'da bulunup bulunmadığı meselesini ortaya koymakta ve iki mezar üzerinde durmaktadır: Bunlardan birincisi Termessos'ta bulunan "Alketas mezarı", ikincisi ise, Ephesos yöresinde Belevi'deki "mavsoleum"dur.

Avusturya aristokratlarından Kont Lanckoronski'nin başkanlığındaki arkeologlar heyeti 1880 yılında Antalya'nın kuzeybatısında Güllüdağ'da Termessos şehri harabelerinde incelemeler yaptığı esnada, şehrin üzerinde yer aldığı plâtförmün batısında, sarp bir kaya fasadının içine oyulmuş kline şeklinde bir mezar, onun arkasında alt kısmı kafesli bir aedicula fasadı ve onun üzerinde pençelerinde bir yılan tutan büyük bir kartal kabartması, mezarın önünde ise bir sokl, yanındaki kaya sathında sağa doğru ilerleyen bir atlı, atlının önünde miğfer, yuvarlak kalkan, mızraklar ve dizlik kabartmaları bulmuş ve bir yazıtı olmamasına rağmen bu mezarı Makedonyalı komutan Alketas'a izafe etmişti (Lanckoronski,

Städte Pamphylens und Pisidiens II, s.64 v.dd. res.15v.d.). Fakat bu önemli buluş arkeoloji ve tarih dünyasında nedense hiçbir yankı yapmamış, kısa bir süre sonra ise tamamen unutulmuştu. İşte Kleiner'in hizmeti bu mezarı yeniden ele alması, bir kısmı kendisi, bir kısmı da bayan H.Erdmann tarafından çekilen fotoğraflarla arkeoloji dünyasına yeniden tanıttımasıdır. Alketas kimdi? Alketas İskender'in etrafında bulunan asıl Makedon'lardan birisi ve İskender'in ölümünden sonra saltanat naibi olan Perdikkas'ın küçük kardeşi idi. İskender'in Hindistan seferinde yararlık göstermiş, fakat kardeşinin Mısır'daki ordugâhında katledilmesi üzerine talihi değişerek birtakım felâketlere uğramış, M.ö.320'de Antigonos tarafından yenilerek Termessos'a sığınmak zorunda kalmıştı; fakat yaşlı Termessoslu'ların kendisini, şehirlerinin üzerine yürüyen Antigonos'a teslim edeceklerini haber aldıkta, zehir içmek suretile hayatına son vermişti (M.ö.319). Cesedi Antigonos'a teslim edilmiş, üç gün her türlü hakarete maruz kaldıktan sonra Termessos'un önünde bırakılmıştı. İşte o zaman taraftarları olan genç Termessoslu'lar, Diodoros'un bildirdiği gibi (XVIII, 47), onu "parlak bir surette" görmüşlerdi.

Kleiner bu mezarı, yanındaki kaya kabartmalarını ve diğer tesisleri, elindeki güzel fotoğraflar sayesinde, esaslı bir surette incelemekte, bu kaya mezarının şekli bakımından Termessos'un geniş nekropolündeki diğer bütün mezarlardan ayrıldığını tesbit ederek gerek kline'si, gerek kartal kabartmasından dolayı ancak bir Makedonyalı aristokrata ait olabileceğini ifade etmekte, böylece Avusturyalı'ların ileri sürmüş oldukları faraziyeyi desteklemektedir. Bu böyle olduğuna göre kline'nin kapağında herhalde Alketas yatar vaziyette tasvir edilmişti. Kapak bugün mevcut değildir; mezarın önü kazılırsa belki bazı parçaları bulunabilir. - Müellif mezardan sonra en çok süvari kabartması (levha II-III) üzerinde durmakta, bu kabartmaya en yakın analogi olarak Mesene'de bulunmuş olan çağdaş bir yuvarlak kaide kabartmasını zikretmektedir ki (levha XIV) bu kabartmada İskender'in Sidon'daki aslan avı tasvir edilmiştir. Atlının önündeki silâhları da (levha IV-V) inceleyen Kleiner bunların Makedon silâhları olmakla beraber İllirya etkileri de gösterdiğini tesbit etmekte, bu etkileri Alketas'ın Makedonya-İllirya sınırında Orestis'te yaşayan asıl bir aileden olması ile izah etmektedir. Bundan sonra müellif asıl mezarın solundaki ostotheke'i (kemik mahfazası) (levha X), sağında kayadan oyulmuş olup sunak mahfazası olarak kullanıldıkları anlaşılan kapları (levha XI-XII), onların üzerindeki insan figürlerini ve nihayet anıtsal kartal kabartmasını (levha VI) târif etmekte ve bunların İskender'in ölümünden çok geç olmayan bir Makedonya aristokrat mezarına işaret ettiğini ortaya koymaktadır.

İkinci Diyadokh mezarı olarak Belevi mavsoleum'u ele alınmaktadır. Ephesos'ta çalışan Avusturyalı arkeologlar tarafından bundan aşağı yukarı 30 sene önce kazılmış olan bu anıt büyük bir kayalığı işlemek suretile vücutte getirilmiş bir alt kat, onun üzerinde Korint nizamında mâbed şeklinde bir üst kat ve mâbedin damını teşkil ettiği anlaşılan bir piramidden meydana gelmekte, anıt bu iki katlı şekli ile Halikarnassos'taki "mavsoleum" un etkilerini açıkça göstermektedir. Bina'nın ölçüleri de Halikarnassos türbesinininkine yaklaşmaktadır. Tamamile bitmemiş olan bu binanın alt kat mezar odasında kline şeklinde bir mezar ve onun üzerinde yatan sakalsız, başı diyademli bir erkek figürü bulunması bu mezarın Makedonya

ile bir ilgisi olduğuna işaret etmektedir. Belevi mezarı ne zaman yapılmıştır ve kime aittir? J. Keil ilk önce bu anıtı M. ö. 264 yılında Ephesos'ta ölmüş olan Suriye kralı Antiokhos II'ye izafe etmiş, fakat sonraları Praschniker'in yanlış olarak binayı M. ö. 4. yüzyıla tarihlemesi üzerine mezarın sahibi olarak başka bir takım tarihî şahsiyetleri ileri sürmüştü. Binanın Korint nizamındaki başlıkları, Yusuf Boysal'ın isabetli bir surette gösterdiği gibi (*Anatolia II*, 1957, s.123 v.dd.) kenger yaprakları ve dallarının kalathos'un etrafındaki tertibi bakımından bir bucalama devrine ait bulunmakta, klâsik şekiller gösteren Atina'daki Olympieion'dan daha iptidai, binaenaleyh daha eski bir devreye işaret etmektedir ki bu devrenin M. ö. 3. yüzyılın ortalarına tekabül etmesi çok muhtemeldir. Şu halde mezar anıtının Antiokhos II ile olan ilgisi kuvvetlenmiş oluyor. Belki şu hususu da ilâve etmek faydalı olur ki o da Anadolu'da ilk Hellenistik devir Korint binalarının (meselâ Uzuncaburç'taki Zevs mabedi, Didyma'daki Apollon mabedinin iç salonu, Millet'te Laodike binası, Bulevterion'un propylonu) Selevkos'larla ilgili olmalarıdır. Bu açıdan bakıldıkta Belevi'de Korint nizamının sebepsiz kullanılmadığı anlaşılır. Binanın şeklinden başka kline mezarı kralın Makedonya menşe'ine işaret etmekte, dam üzerindeki grifonlar yahut mezar odasındaki kederli köle tasvirleri ise Pers'lerin din etkilerini açığa vurmaktadır ki Selevkos'ların Pers kırıllarının vârisleri oldukları göz önünde bulundurulacak olursa bu hususu tabii karşılamak gerekir.

İşte bu suretle İstanbul'daki dostlarına ithaf ettiği bu küçük, fakat özlü eserinde Prof. G. Kleiner 1- çoktan unutulmuş bir Anadolu mezar anıtını bilim dünyasına yeniden tanıtmakta; 2- tarihlenmesi birtakım tartışmalara yol açmış olan diğer bir anıtın (Belevi) ana karakterini kavramak ve sanat tarihindeki yerini tesbit hususunda bizi hiç şüphesiz bir adım ileri götürmektedir. Sayın dostumuza teşekkürlerimizi sunarken Avusturyalı arkeologlardan bir ricada bulunacağız ki o da Belevi mezar anıtını bir an önce esaslî bir surette neşretmeleridir.

ORD. PROF. DR. ARIF MÜFİD MANSER

